

'İkiz açık'ta durum tehlike arz ediyor mu?

Özcan KADIOĞLU ozcankadioglu@hotmail.com
Koç Üniversitesi-TÜSİAD Ekonomik Araştırma Forumu
(EAF) Üyesi, Dünya Gazetesi Yazan

2017 yılında neredeyse geçmiş yıllarda çok fazla övgü alan "Kamu maliyesinde bozulma acaba kalıcı mı olacak?" endişesi, hükümet yetkilileri haricinde herkes tarafından gündemde kaldı. Denk bütçe siyasi tartışmalarda en önemli konu haline geldi.

Eğer bir ülke hem cari açık hem de bütçe açığı veriyorsa o ülke için ekonomide "ikiz açık" veriyor denir. Ülkemizde maalesef her iki açık da mevcut. Ekonomi dünyası 2017 yılında ikiz açığın tehlike boyutlarda büyüdüğünü söylemektedir.

Bütçe nedir?

Bütçe, belirli bir dönem için elde edilecek gelirlerle yapılması planlanan giderleri gösteren bir tahmin cetvelidir. Kamu bütçesinin ötekilerden farkı vergidir. Karşılıksız bir gelir olan vergiyi yalnızca kamu kesimi tahsil edebilir. Kamu kesimi bütçesinin özel bütçelerden bir başka farkı yasa olmasıdır. Bütçe yasası bir yıllık, yetki veren bir yasadır.

Bütçe Dengesi = Bütçe Gelirleri (vergi gelirleri + diğer gelirler) – Bütçe giderleri (faiz dışı giderler + faiz giderleri) Faiz dışı giderler de personel giderleri, yatırım gider-

leri, diğer cari giderler olarak sıralanabilir.

Borçlanmalar bütçeye gelir veya gider yazılmaz, ayrı bir borç hesabında izlenir. Buna karşılık borçlar için ödenen faiz giderleri, bütçenin gelirlerinden ödendiği için bütçeye gider yazılır.

Bütçe dengesi

Bütçe dengesi denilince üç durumdan birisi karşımıza çıkar:

Eğer bütçe gelirleri = bütçe giderleri ise bütçe denktir.

Eğer bütçe gelirleri > bütçe giderleri ise bütçe fazlası vardır.

Eğer bütçe gelirleri < bütçe giderleri ise bütçe açığı söz konusudur.

Bütçe Dengesi = Bütçe Gelirleri (vergi gelirleri + diğer gelirler) – Bütçe giderleri (faiz dışı giderler + faiz giderleri).

Vergi gelirleri dolaylı ve dolaysız vergiler, faiz dışı giderler de personel giderleri, yatırım giderleri, transfer giderleri ve diğer cari giderlerden oluşur.

Çok ciddi yol aldık

2000'li yıllara kadar büyüme modelimiz genel olarak bütçe açığı üzerine kuruluydu. 2000'li yıllarda IMF ile yapılan anlaşmalar, bütçe açığını kapatmaya yönelik yapılan kanunlar ve uygulamalar ile çok ciddi olarak yol aldık. Bu dönem içerisinde yapılan özelleştirme uygulamalarının bir kısmı başarısız olmasına rağmen kamu maliye gelirlerinin iki yakası bir araya gelmeye başladı.

2017 yılında ise neredeyse geçmiş yıllarda çok fazla övgü alan kamu maliyesinde acaba bozulma kalıcı olacak mı endişesi hükümet yetkilileri haricinde herkes tarafından gündemde kaldı. Denk bütçe siyasi tartışmalarda en önemli konu haline geldi. 2016 yılında Ekonomi Bakanı tarafından "Bundan böyle denk bütçe yapacağız" söylemi kamuoyunda ciddi bir karşılık buldu. Aradan çok kısa bir süre geçmesine rağmen en çok endişe uyandıran konu bütçe açığı haline geldi. Hükümet 2016 yılının 3. çeyreğinde başlayan durgunluk ve büyümede yaşanan keskin küçülmenin aşılması için çeşitli yollar aramaya başladı.

Ekonomi başlıca iki temel alt politika-dan oluşur. Para ve maliye politikası. Merkez

Bankası faiz, zorunlu karşılıklar ve açık piyasa işlemleri ile para hareketini ve dolayısıyla talebi denetlemeye çalışır. Maliye politikasının da ise kamu harcamaları, vergiler ve kamu borçlanması ile piyasadaki talebi denetlemek bazen de arzı artırmak için kullanılabilir.

2017 yılının başına kadar maliye politikasından hükümet taviz vermiyor, sık sık çıkarılan vergi aflarıyla bütçede oluşan küçük açıklar da bu yolla kapatabiliyordu.

Trump, küresel ekonomide tedirginlik yarattı

Bütçe açığından taviz verilmeyince enflasyonda tek haneli rakamlarda seyrediyordu. 2016 yılının Kasım ayında sürpriz bir şekilde Trump'ın seçilmesi diğer ülke ekonomilerinde bir tedirginlik oluşturdu.

Trump'ın seçim vaatlerinden büyük çoğunluğu küresel ticareti tehdit eden korumacı açıklamaları içeriyordu. Dolar endeksi çok kısa süre içerisinde %10'nun üzerinde değer kazandı. Gelişen ekonomilerde bulunan sıcak para bir anda anavatanına dönme eğiliminde olacağı, ABD Merkez Bankası FED'in artık faiz artıracığı öngörüsü ile birleşince tedirginlik iyice arttı.

Trump seçim öncesi Meksika sınırına duvar öreceğini açıklaması Meksika Pesosu ve özel sektörün yüksek dış borcu'dan dolayı Türk Lirası en çok değer kaybeden para birimleri oldu.

Dolar kurundaki hızlı yükseliş iç piyasada ithal edilen ürünlerde fiyat artışına sebep oldu. İçeride önce üretici fiyatları ardından tüketici fiyatları artmaya başladı. Bir anda enflasyon çift haneli rakamlara doğru çıktı...

2016 yılı Temmuz ayındaki darbe teşebbüsü ile önce sanayi ardından ekonomide durgunluk başladı. Yıllık bazda büyüme rekor sayılacak seviyede düşerek %3.2'ye indi. İş dünyasında ise bekle gör politikası devreye girdi. Ekonomi yavaşlayınca işsizlik de artmaya başladı.

Hükümet, potansiyel büyüme rakamını tekrar yakalamak ve işsizliği azaltmak için karar alarak ardı ardına teşvikleri açıklama kararı aldı.

2017 başından itibaren maliye politikası gevşetildi. Bu çerçevede vergilerde indiri-

me gidildi, kamu harcamaları artırıldı, SGK prim tahsilatları ertelendi ve Kredi Garanti Fonu aracılığıyla Hazine garantili kredi mekanizması devreye sokuldu. Amaç bu yolla piyasada canlılık yaratıp arz yönlü bir etki yaratarak büyümeyi yükseltmekti.

Enflasyonu artırmaya başlayınca Merkez Bankası para politikasını biraz daha sıkıya karar verdi ve geç likidite penceresi uygulamasını bankaları fonlamanın ana aracı haline getirerek ortalama faizi yüzde 12.75'lere kadar yükseltti. Gevşek maliye politikası bir yanda sıkılaşmaya başlayan para politikası ile çelişkiler manzumesi oluşmaya başladı.

16 Nisan 2017 yılında yapılacak referandum için hükümet bütçe içindeki kaynağı sonuna kadar kullandı. Bir anda hükümet bütçe açığının Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı %2'leri bulacağı, hatta geçebileceği konuşuldu.

Korkulan olmadı

G20 ülkeleri ve OECD ülkeleri içinde en yüksek cari açık veren ülke iken bir anda bütçe açığında ciddi sorunların olduğu, bunun bir daha geri dönülemez bir noktaya gittiği görüşleri ortaya çıktı. Korkulan olmadı ve yıl sonunda sürpriz bir şekilde bütçe açığı %1.5 olarak gerçekleşti. En önemli sebeplerden biri ithalatın rekor düzeyde artması sonucu ithalde alınan yaklaşık 17 milyar TL'lik katma değer vergisi gelir artışı oldu.

Tablo1' i inceleyelim.

► Doksanlı ve iki binli yıllarda olduğu gibi 2003 ve 2004 yılında bütçe açığının cari açıktan oldukça fazla olduğu görülüyor.

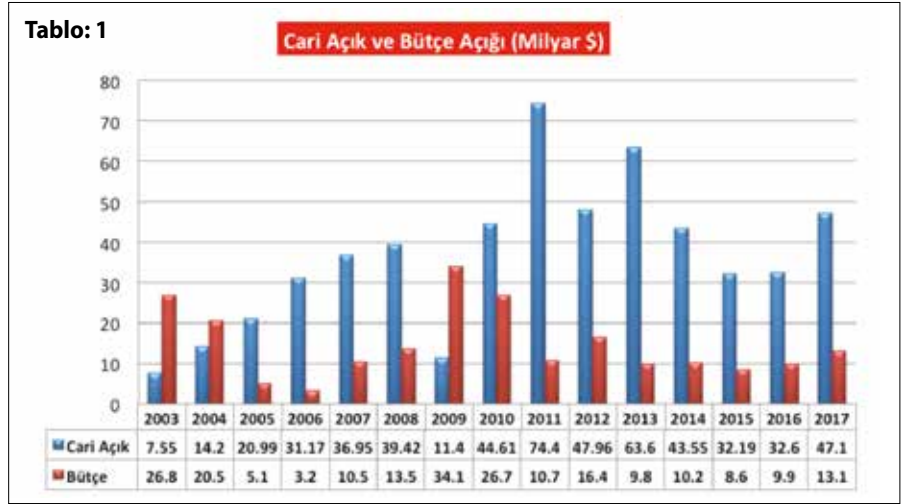
► 2005 yılından itibaren bütçe açığında azalmaya başlamış. Bunun sebebine baktığımızda ise 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu olduğu görülüyor. Bu kanun ile merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları ve mahallî idarelerden oluşan genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin malî yönetim ve kontrolünü kapsamasıdır.

► 5018 Sayılı Kanun'la ödeneği olmayan hiçbir yatırım planlama içine alınmaz.

► 2003-2018 döneminde yaklaşık olarak 548 milyar dolarlık cari açık verilmiştir.

► Bütçe açığı ise 219 milyar dolar olmuştur. Bütçe açığı hesabı yıl içinde oluşan ortalama dolar kuruna bölünerek elde edilmiştir.

Tablo: 1

► 2008 yılında dünyada meydana gelen küresel kriz üzerine bütçe açığı 2009 yılında rekor düzeye çıkmıştır. Bu dönemde ciddi iflaslar olmuş Türkiye ekonomisi % 4.7 oranında küçülmüştür.

Grafik 2'yi inceleyelim (Cari Açık +Bütçe Açığı).

► En düşük oran %4.7 ile 2015 yılında gerçekleşmiş,

► En yüksek oran %10.9 ile 2003 yılında,

► Küresel krizin etkisinin görüldüğü 2008-2009 yılından sonra ciddi bir yükselme söz konusunun sebebine baktığımızda ise bütçe vergi gelirlerinin düşmesi aynı dönemde yüksek ithalat artışı sonucu oluşan ticaret açığı.

► 2003-2017 döneminde %7.2 ortalama görülüyor,

► 2017 yılında gerçekleşen %7.1 oranı çok ciddi olarak kaygı verici bir sapma olmadığı görülüyor.

► Bütçe açığı verilerini gelişmiş ülkeler ile karşılaştırdığımızda onlara göre çok avantajlı olduğumuz görülüyor.

Bütçe açığı ile ilgili tam olarak bir kriter olmamasına rağmen 1993 yılında Avrupa Birliği için bazı kısıtlar getirilmiştir. Buna Maastricht Anlaşması denmiştir. Bu anlaşmanın kriterlerinden biri de;

► **Bütçe Açığı:** Üye ülkenin kamu bütçe açığı / GSYH oranının yüzde 3'ü aşmaması gerekiyor.

► **Kamu Borç Yükü:** Üye ülkenin kamu kesimi borç stoku / GSYH oranının yüzde 60'ı geçmemesi gerekiyor.

Maasticht kriterlerine göre ülkemizin bütçe açığı bir çok Avrupa ülkesinin hayal bile edemeyeceği %1,5 oranındadır. Ayrıca %30 oranı ile Kamu borç yükünde bir çok gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere göre çok daha iyi durumdadır.

Grafik: 2

